

PÆDAGOGIKKENS POLITISKE IDÈHISTORIE – VOL. 1 –

Jean-Jacques Rousseau, N. F. S. Grundtvig og Friedrich Nietzsche om
statens rolle i opdragelse og dannelse

Anders Dræby

Pædagogikkens politiske idéhistorie - Vol 1: Jean-Jacques Rousseau, N. F. S. Grundtvig og Friedrich Nietzsche om statens rolle i opdragelse og dannelse

Studier i pædagogikkens idéhistorie nr. 3

København og Aarhus 2016

Copyright © Anders Dræby

The State and University Library – Aarhus University

Aarhus University Scholarly Publishing Services

ISBN: 978-87-7507-378-8

DOI: 10.7146/aul.165.131

Afdeling for Generel pædagogik og Pædagogisk filosofi

Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse

AARHUS UNIVERSITET

Anders Dræby – Studier i pædagogikkens idéhistorie

E-bøgerne repræsenterer forfatterens fortløbende arbejdsskrifter inden for studiet af pædagogikkens idéhistorie:

- Nr. 1 *Opdragelsens filosofi. Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, Søren Kierkegaard, Friedrich Nietzsche og John Dewey om kunsten at opdrage.* Aarhus: Aarhus University Scholarly Publishing, 2016
- Nr. 2 *Livsduelighed som pædagogisk mål. En idéhistorisk kritik og et filosofisk alternativ.* Aarhus: Aarhus University Scholarly Publishing, 2016
- Nr. 3 *Pædagogikkens politiske idéhistorie – Vol. 1. Jean-Jacques Rousseau, N. F. S. Grundtvig og Friedrich Nietzsche om statens rolle i opdragelse og dannelse.* Aarhus: Aarhus University Scholarly Publishing, 2016

AARHUS UNIVERSITET

Indhold

Forord	4
1. Introduktion til statens rolle i opdragelse og dannelse	5
2. Jean-Jacques Rousseau om politisk økonomi og offentlig opdragelse	13
3. N. F. S. Grundtvig om statsmæssig opdragelse	28
4. Friedrich Nietzsches kritik af de statslige dannelsesinstitutioner	61

Forord

Allerede i antikkens Grækenland betoner filosofen Platon, at staten har en vigtig funktion for datidens tanke om paideia (παιδεία). Hermed knytter Platon en snæver forbindelse mellem regeringen af oldtidens græske bystat, polis (πόλις) og den – forskelligartede – formning af bystatens indbyggere til at blive gode samfundsborgere, der besidder gode moralske dyder, aréte (ἀρετή). For Platon er der især tale om, at byens politiske ledere må undergå en særlig form for opdragelse og dannelse. Sådant at de ikke bare kan lede sig selv men også bliver i stand til at kunne lede staten på en harmonisk og retfærdig måde.

Ved overgangen til vores moderne tidsalder bliver der knytter en række nye forbindelser mellem udviklingen af den moderne stat og borgernes opdragelse og dannelse. Eller med andre ord bliver det både et filosofisk og politisk spørgsmål, hvorvidt og i givet fald hvordan staten har en rolle i opdragelsen og dannelsen af dens borgere.

Denne bog giver et indblik i denne diskussion, som den ser ud blandt nogle centrale pædagogiske tænkere i perioden omkring etableringen af den moderne stat. Bogen indeholder i den forbindelse nogle tekstnære og idéhistoriske læsninger af tre centrale hovedværker inden for pædagogikkens politiske idéhistorie. Det drejer sig om den franske filosof Jean-Jacques Rousseaus værk *Afhandling om den politiske økonomi* fra 1755, den danske teolog Nikolai Frederik Severin Grundtvigs tekstudkast *Statsmæssig Oplysning* fra 1834 og endelig den tyske filosof Friedrich Nietzsches forelæsningsrække *Om vore dannelsesanstalters fremtid* fra 1872.

Teksterne er skrevet og kan læses uafhængigt af hinanden. Teksterne er velegnede som redskaber for studerende på de pædagogiske kandidatuddannelser, og de kan læses af mange andre med interesse for pædagogikkens idéhistorie.

Anders Dræby, November 2016

Kap. 1. Introduktion til statens rolle i opdragelse og dannelse

Denne bog omhandler først og fremmest en række *pædagogiske grundproblemer*, og dermed hører den hjemme inden for de beslægtede fagområder almen pædagogik og pædagogisk filosofi. Bogens ambition er at vise, hvordan der er en bestemt idéhistorisk sammenhæng mellem nogle disse grundproblemer og udviklingen af den moderne stat. Med andre ord viser bogen, at en række vigtige pædagogiske tænkere har opfattet idéerne om opdragelse og dannelse som snævert forbundne med idéerne om stat og politik. Det gør bogen gennem en række idéhistoriske læsninger af nogle centrale værker inden for den pædagogiske filosofi og almene pædagogik.

Opdragelse og dannelse

Udgangspunktet for bogen er de to begreber om *opdragelse* og *dannelse*, der hænger snævert sammen i store dele af den moderne pædagogik.

For det første peger den danske betydning af ordet opdragelse på udvikling eller dannelse af et menneske i en bestemt retning. Nærmere bestemt henviser begrebet opdragelse til den pædagogiske indflydelse på udviklingen af især børn og unges personlighed til bestemte formål gennem videregivelse af bestemte normer. Opdragelsen har udgjort pædagogikkens mest traditionelle fokus lige siden den oldgræske antik (Pécseli, 2008, s. 78). Igennem middelalderen bliver dette fokus præget af kristendommen, hvormed opdragelsens formål bliver idealet om det troende kristne menneske (Myhre, 1964, s. 64-95). I løbet af 1600-tallet giver oplysningen, nyhumanismen og den tyske idealisme så anledning til etableringen af en sekulariseret

opdragelsesfilosofi, hvis formål bliver idealet om det dannede og oplyste menneske, der er medborger i samfundet.

For det andet peger den danske betydning af ordet dannelse på det, at noget opstår, frembringes eller sammensættes til en helhed. At dannes som menneske vil med andre ord sige at blive til, sammensættes eller formes som noget. I den forbindelse kan begrebet dannelse både henvise til menneskets formation som et selvstændigt væsen og til dets erhvervelse af nogle kulturelt bestemte egenskaber og evner. Det danske dannelsesbegreb har i det væsentlige sine rødder i det tyske begreb 'Bildung', der har præget den moderne dannelsesstanke. Dette begreb kan henføres til den pietistiske teologi i 1500-tallet, ifølge hvilken et hengivent kristent menneske måtte bestræbe sig på at kultivere (Bildern) sine evner og egenskaber i Guds billede (Bildung). Parallelt med denne snævert teologiske brug af begrebet, bruger den schweiziske læge og alkymist Paracelsus (1493-1591) begrebet 'Bildung' som en betegnelse for en naturlig selvudviklingsproces, hvor de indre og medfødte anlæg, som mennesket har fået af Gud, får en ydre formgivning, så mennesket kan indtage sin rette position under Gud (Rütter, 2008, s. 27; Fraas, 2000, s. 64). Hos den tyske mystiker og teolog Jakob Böhme (1575-1624) og den tyske filosof og matematiker Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) finder vi en naturfilosofisk brug af begrebet som betegnelse for udfoldelsen af en organismes indre potentialer (Ricken, 2006, s. 170; Menze, 2013; Leibniz, 1986). I 1700-tallet bruger den jødiske filosof Moses Mendelsohn (1729-1786) noget lignende begrebet som betegnelse for individets udfoldelse af sine potentialer, og han gør dannelse synonym med idéen om oplysning (Mendelsohn, 1784). Med blandt andre den tyske pædagog Joachim Heinrich Campe (1746-1818) og Johann Gottfried von Herder (1744-1803) får begrebet også en politisk betydning, idet begrebet henholdsvis knyttes til dannelsen af medborgerskab og folkets historiske udvikling (Orgeldinger, 1999, s. 184; Herder, 1774).

De to begreber om opdragelse og dannelse hænger tæt sammen og kan være svære at skille ad. Begge begreber har en dualitet over sig, for så vidt som at opdragelse og

dannelse både kan opfattes som en proces og som en opnået tilstand. Mens opdragelsen næsten altid forventes at blive afsluttet på et tidspunkt, kan dannelsen sommetider opfattes som en livslang proces. Desuden er et menneskes opdragelse kun mulig igennem en anden person, mens dannelsen kan være mere autonom. Endelig har idéen om opdragelse et mere normativt indhold, mens især den moderne idé om dannelse i højere grad peger på individets egen aktivitet i forhold til at opnå et aspekt af frihed (Hörner, Drinck & Jobst, 2008, s. 10).

Statens rolle i opdragelse og dannelse

Lige siden den oldgræske antik og etableringen af den jødisk-kristne kulturtradition er opdragelse og senere dannelse blevet opfattet som afgørende for samfundets beståen og bevarelse. Forskellige filosoffer fra Platon (1992) og frem har i den forbindelse forsøgt at besvare spørgsmålet om, hvordan man egentlig skal forstå forholdet mellem samfund og stat, opdragelse og dannelse? Hvad er herunder forbindelsen mellem samfundets politiske regeringsform og dets idealer om opdragelse og dannelse?

Disse spørgsmål bliver stillet på en ny måde i kølvandet på, at den moderne stat og den moderne politiske regeringsform vokser frem i perioden mellem 15- og 1800-tallet. Fra 1700-tallet får begreberne om opdragelse og dannelse således en helt ny politisk klang. De pædagogiske begreberne knyttes nemlig til spørgsmål om blandt andet samfundets sammenhængskraft; statens grundlag og ressourcer; menneskets socialisering som borger; oplysningens betydning for individets og samfundets udvikling; frigørelse af menneskets bevidsthed fra tradition og overtro; frigørelse af folket fra den feudale samfundsorganisering og arven fra det romerske imperium; og demokratiets etablering og bevarelse.

I det følgende vil jeg præsentere tre pædagogiske tænkeres bud på, hvordan forholdet mellem stat og samfund, politisk regering og politisk styreform på den ene side og

opdragelse og dannelse på den anden side bør eller ikke bør være i det moderne samfund. Det følgende giver derfor et indblik Jean-Jacques Rousseaus, N. F. S. Grundtvigs og Friedrich Nietzsches overvejelser over statens rolle for menneskets dannelse og opdragelse. På tværs af de tre perspektivers indbyrdes forskellighed finder vi et filosofisk fokus på menneskets levede liv.

Jean-Jacques Rousseau om den franske stat og pædagogikken

Rousseaus *Afhandling om den politisk økonomi* bliver udgivet i 1755 som en artikel i *Den store franske encyklopædi* – den største bogudgivelse i oplysningstidens Europa, der blandt andet ledes af oplysningstænkere Denis Diderot og Jean le Rond d'Alembert.

Det vil også sige, at teksten er skrevet under den franske enevælde. Samtidig er teksten dog også skrevet på et tidspunkt, hvor enevælden er i afmatning og har antaget en anden karakter, end da solkongen Ludvig den 14. nogle årtier forinden har udtalt sine berømte ord "Staten, det er mig". Formelt set ligger den centrale magt og myndighed stadig hos den absolutistiske monark, Ludvig den 15. Her i 1755 befinder vi os dog også i den franske kulturs storhedstid, og det er netop her, at en række samfundskritiske oplysningstænkere med François Voltaire i spidsen får en stor gennemslagskraft.

Med andre ord kan Rousseaus tekst forstås som en del af en samfundskritik bevægelse, der kommer til at påvirke overgangen fra enevælden til den moderne stat. Rousseau tager dog også afstand fra de øvrige franske oplysningstænkere, efter som han mener, at de mangler en interesse i almuens rettigheder.

At Rousseau netop har en interesse i almuen kommer til udtryk i den lille afhandling fra 1755, der desuden markerer en særlig begivenhed i de europæiske idéers historie. Den lille tekst er nemlig med til at introducere en ny tanke om, at den gode stat bør regeres

igennem en særlig 'politisk økonomi'. I traditionen fra Aristoteles har begrebet økonomi indtil da primært været benyttet om faderens kunst at styre den private husholdning, men hos Rousseau bliver den politiske økonomi til kunsten at regere statens husholdning med henblik på at sikre et folkeligt fællesskabs helhedsinteresse.

Enevælden skal med andre ord erstattes af et folkestyre, og i stedet for at staten bliver styret gennem en monark men en formelt set uindskrænket regeringsmagt, bør staten regeres ud fra det folkelige fællesskabs almenvilje. Hvis et sådant folkestyre skal kunne hænge sammen, forudsætter det imidlertid, at folket bliver opdraget til at være statsborgere. Ifølge Rousseau bør denne opdragelse så varetages af folkestatens institutioner og embedsmænd, og dermed bliver det altså statens rolle at stå for, at alle og enhver af dens egne borgere kan varetage deres rettigheder og pligter.

N. F. S. Grundtvig om den danske stat og pædagogikken

Den moderne franske stat ender med at blive til virkelighed som en egentlig republik på baggrund af tre revolutioner i 1789, 1830 og 1848. Anderledes forholder det sig med den moderne danske stat, der bliver til på en mere fredelig måde med vedtagelsen af den danske grundlov i 1849.

Den historiske udvikling syd for Danmark påvirker dog de danske forhold, og i 1834 sætter den danske teolog N. F. S. Grundtvig sig for at skrive en tekst til statens embedsmænd, der skal sikre enevælden gennem en folkelig reform. Grundtvig er ikke alene skeptisk over for de revolutionære oplysningstænkere men også over for tidens liberalisme og dens forherligelse af individet. Begge dele truer samfundets sammenhængskraft, og derfor skriver Grundtvig et udkast til en tekst om 'Statsmæssig oplysning'. Her viser Grundtvig, hvordan den danske stat bør varetage en ny slags folkelig oplysning med omdrejningspunkt i skolevæsenet, den påtænkte højskole og til dels universitetet.

Mens de oprindelige oplysningstænkernes fornuftsoplysning var for det lærde borgerskab – hvilket også Rousseau lagde afstand til – bør denne oplysning ifølge Grundtvig tage form som en 'livsoplysning', der er forankret i hverdagslivet og den nordiske ånd, og som er for hele folket.

Friedrich Nietzsche om den tyske stat og pædagogikken

Flere årtier før Tysklands samling i 1871 står Wilhelm von Humboldt for at reformere Preussens skoler. I 1810 har Humboldt desuden grundlagt det nuværende Humboldt-Universität zu Berlin, der i dag er Berlins ældste universitet. Allerede inden da er Humboldt blevet inspireret af nyhumanismen og tanken om en bred intellektuel og etisk dannelse, som han kombinerer med tidens tanker om videnskab og forskning.

På tidspunktet for Tysklands samling har de tyske dannelsesinstitutioner imidlertid udviklet sig i en anden retning, end Humboldt forestillede sig. Universiteterne er blevet præget af akademisk specialisering og professionalisering, og videnskaben og forskningen er nu ikke først og fremmest rammen for en almen karakterdannelse af de studerende.

Året efter Tysklands samling holder Nietzsche en forelæsningsrække med titlen *Om vore dannelsesanstalters fremtid*. Her vender han sig imod den rolle, som staten har fået for dannelsen i gymnasieskolen og på universiteterne. Ifølge Nietzsche har staten gjort dannelsen til et middel til statens egne mål, og det betyder, at dannelsen skal udbredes til så mange som muligt, samtidig med at dannelsen bliver indskrænket og forfladiget.

Mens den græske bystat sikrede beskyttelse og sikkerhed, der kunne danne grundlag for en sand dannelse, har den moderne stat således sat sig på dannelsesinstitutionerne ud fra et rent nyttehensyn. Målet bliver nu en folkelig dannelse af massen, og det

betyder, at dannelsen bliver middelmådig og forhindrer, at det tyske folk kan komme til fuld udfoldelse ved at blive ført af de store genier og deres evigtgyldige værker.

For Nietzsche bør en fremtidig dannelsesinstitution i stedet have geniet som sin ledestjerne, for hvis det ikke skal være massen og staten, der sætter dagsordenen, må folket føres af sandt dannede mennesker.

Referencer

- Fraas, Hans-Jürgen (2000). *Bildung und Menschenbild in theologischer Perspektive*. Kornwestheim: Vandenhoeck & Ruprecht
- Herder, Johann Gottfried (1774). *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit: Beytrag zu vielen Beyträgen des Jahrhunderts*. Weidmann
- Hörner, Wolfgang & Barbara Drinck & Solvejg Jobst (2008). *Bildung, Erziehung, Sozialisation*. Opladen: Verlag Barbara Budrich
- Leibniz, Gottfried Wilhelm (1986/1923). Lettre sur l'éducation d'un prince. In G. W. Leibniz: *Sämtliche Schriften Und Briefe*. Berlin: Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, Acad. Ed. IV, 3, pp. 542-57.
- Mendelssohn, Moses (1784). Ueber die Frage: was heißt aufklären? *Berlinische Monatsschrift*, Bd. 4, s. 193-200.
- Menze, Clemens (2013). *Leibniz und die neuhumanistische Theorie der Bildung des Menschen*. Springer-Verlag
- Myhre, Reidar (1964). *Pedagogisk idéhistorie*. Oslo: Fabritius & Sønners Forlag

- Orgeldinger, Sibylle (1999). *Standardisierung und Purismus bei Joachim Heinrich Campe*. Walter de Gruyter
- Pécseli, Benedicta (red.) (2008). *Idéhistorie for de pædagogiske fag*. København: Gyldendal
- Platon (1992). *Staten*. Museum Tusculanums Forlag
- Ricken, Norbert (2006). *Die Ordnung der Bildung: Beiträge zu einer Genealogie der Bildung*. Springer-Verlag
- Rousseau, Jean-Jacques (2009). *Politiske skrifter*. Aarhus: Klim
- Rütter, Theodor (2008). *Bildungsarbeit: eine Betrachtung aus dem Anspruch personaler Existenz*. Berlin: Pro Business GmbH

Kap. 2. Jean-Jacques Rousseau om politisk økonomi og offentlig opdragelse

Afhandling om den politiske økonomi fra 1755 repræsenterer sandsynligvis det mindst kendte af den franske filosof Jean-Jacques Rousseaus politiske skrifter. I det følgende vil jeg særligt fokusere på Rousseaus tanker om opdragelsens rolle i forhold til hans idéer om regeringen af den ideale stat og samfundsform. For Rousseau peger tanken om den offentlige opdragelse både på menneskets *samfundsborgerlige dannelse* som dydig samfundsborger og på dets *socialisering* til at kunne indgå i et folkestyre.

Politisk regering og politisk økonomi

Rousseaus politiske skrifter sigter overordnet på at identificere, vurdere og foreslå løsningsmodeller for de kvalitative konsekvenser, som det moderne gennembrud har for samfundets opbygning. Den lille afhandling fra 1755 bliver oprindeligt publiceret som en opslagsartikel i Dennis Diderots and Jean Le Rond d'Alembert's *Encyklopædi*. I sin afhandling forsøger Rousseau at fremstille og løse problemet omkring, hvordan den moderne stat kan regeres optimalt i forhold til at sikre og beskytte folkets og individets frihed, moral og velfærd. Med andre ord giver Rousseau en forklaring på, hvad det kræver for et moderne politisk regime at være legitimt.

Idéen om den moderne stat vokser frem i 16- og 1700-tallet, og det gør den i høj grad sammen med idéen om 'befolkningen'. Som Ole Thyssen påpeger, er det nye i den forbindelse, at idéen om befolkningen indbefatter en udvidelse af ideen om 'folket' fra at være en snæver elite til at omfatte alle og enhver (Thyssen, 2014, s. 177).

Ifølge Foucault (2008a) er disse idéer om folk og befolkning snævert knyttet til fremkomsten af en ny politisk rationalitet, der supplerer og efterhånden kommer til at dominere den suveræne magt. Vi skal kort kigge lidt på denne rationalitet:

I gennem middelalderen, dvs. fra Romerrigets opløsning og frem til 15-1600-tallet, består Europa af en række fyrste- og kongedømmer. Disse fyrste- og kongedømmer er først og fremmest centreret omkring suverænen udøvelse af politisk magt over et afgrænset territorium. I den forbindelse fastslår Thomas Aquinas (2010; 2014) i *De regno ad regem Cypri*, og dels i forlængelse af *Summa Theologiae*, at kongens eller fyrstens opgave først og fremmest er at reproducere Guds styring og orden på jorden.

I kølvandet på naturvidenskabens fremkomst, opstår der imidlertid, i løbet af 15- og 1600-tallet, en idé om, at der må gælde nogle rationelle love for staten på samme måde, som der gør for naturen. Dette fører til etableringen af en ny regeringskunst, der søger at definere den særegne og verdslige rationalt, som gør det muligt at opretholde og bevare staten. Denne regeringskunst lanceres blandt andet af Giovanni Botero (2014), og den opfattes på én gang som forskellig fra og som en dimension i udøvelsen af den suveræne magt. Udøvelsen af denne regering er så snævert knyttet til etableringen af den administrative stat i 16-1700-tallet som en ny realitet, der udgør en ny centralistisk udformning af monarkiet og er sit eget endemål.

I løbet af 1700-tallet udvikler regeringskunsten sig til en egentlig politisk videnskab, der er forbundet med etableringen af den moderne stat som en bestemt form for magtudøvelse. Regeringen forstås nu som en rationel ledelse af befolkningen, der udgør den moderne stats grundlag og endemål. Således kan den politiske regering forstås som en sekulariseret form for pastoral hyrdeledelse, hvor regeringens mål er at sørge for befolkningens og enkeltborgernes sikkerhed og verdslige frelse. Ifølge Foucault bliver regeringens vigtigste vidensform den politiske økonomi (Foucault, 2008a, s. 117), og Rousseaus tekst er netop vigtig, fordi den indfanger den helt nye betydning af begrebet 'økonomi'.

Hvis vi først går tilbage i historien til Aristoteles' skrift *Οἰκονομικά* (Økonomien) ser vi, at Aristoteles opdeler regeringen i to former:

Between Housecraft (the art of governing a Household or Home) and Statecraft (the art of governing a nation) there are differences corresponding to those between two kinds of community over which they severally preside (Aristotle, 1947, p. 327 /1343a)

Aristoteles skelner med andre ord mellem regeringen af husholdningen og regeringen af bystaten (πόλις). Økonomien er så netop betegnelsen for faderens regering af husholdningen, som altså er væsensforskellig fra den politiske regering af staten. Som Hannah Arendt (2005) pointerer i *Menneskets vilkår*, forsøgte grækerne netop at adskille politik og økonomi. Den politiske sfære handlede om frie borgeres aktive deltagelse, og derfor måtte den adskilles fra fordelingen af goderne.

Når Rousseaus afhandling er med til at markere et idéhistorisk nybrud, hænger det blandt andet sammen med, at Rousseau indleder teksten med at drage et skel mellem *privatøkonomi* og *politisk økonomi* (Rousseau, 2009, s. 77). I den forbindelse omfatter privatøkonomien, i forlængelse af Aristoteles, faderens regering af husholdningen. Her slår Rousseau samtidig fast, at afhandlingens fokus ikke er privatøkonomien, som han i stedet behandler i blandt andet *Julie Ou La Nouvelle Heloise* fra 1761 (Rousseau, 1997). Ifølge Rousseau er afhandlingens formål i stedet at behandle den politiske økonomi, der er knyttet til den politiske regering af staten. I modsætning til Aristoteles er økonomien med andre ord blevet et politisk anliggende for staten, som imidlertid ikke kan analyseres og praktiseres på samme måde som privatøkonomien. At Rousseau overhovedet drager dette skel beror nemlig på, at den politiske økonomi må baseres på nogle ganske andre principper end faderens regering af husholdningen. Når faderens forpligtelser, som leder af husholdningen, må adskilles fra embedsmændenes

forpligtelser, skyldes det blandt andet, at regeringen af husholdningen har et ganske andet formål end regeringen af staten:

Det primære formål for hele familiens arbejde er at bevare eller forøge faderens formue med det formål, at han en dag kan dele den blandt sine børn, så de ikke bliver fattige. I modsætning hertil er statens rigdom kun et ofte misforstået middel til at opretholde freden og bevare privatpersonernes overflod (Rousseau, 2009, s. 78)

I modsætning til vor tids økonomisme, mener Rousseau altså, at den politiske økonomi ikke er et mål i sig selv men kun et middel til at sikre befolkningens eller folkets sikkerhed og velfærd. I forlængelse af Foucault indgår den politiske økonomi med andre ord i en politisk regering af befolkningen, der kan forstås som en sekulariseret udgave af den pastorale hyrdeledelse. Regeringens mål er således at sørge for befolkningens eller folkets beskyttelse, sikkerhed og verdslige frelse, der knyttes til et mål om lykke:

Er det ikke netop det nationale legemes forpligtelse at sørge for bevarelsen af den ubetydeligste af sine lemmer med lige så stor omhu som alle de andre? Og er den enkelte borgers frelse i mindre grad en fællessag end hele statens frelse? [...] Snarere end at en enkelt burde omkomme for alle, har alle sat deres liv og goder ind på at forsvare alle, med det formål at den enkeltes svaghed altid skulle være sikret af den offentlige styrke, og hvert enkelt medlem af hele staten (Rousseau, 2009, s. 93)

Overalt hvor folket elsker sit land, respekterer lovene og lever simpelt, skal der ikke meget til for at gøre det lykkeligt (Rousseau, 2009, s. 98)

Rousseau drager en yderligere skelnen, der svarer til Foucaults redegørelse, nemlig imellem *suveræniteten* og *regeringen*. Mens *suveræniteten* omfatter den lovgivende magt, og altså er baseret på juridiske principper, omfatter den politiske regering den udøvende magt, der altså er baseret på den politiske økonomi (Rousseau, 2009, s. 80). I

Thank You for previewing this eBook

You can read the full version of this eBook in different formats:

- HTML (Free /Available to everyone)
- PDF / TXT (Available to V.I.P. members. Free Standard members can access up to 5 PDF/TXT eBooks per month each month)
- Epub & Mobipocket (Exclusive to V.I.P. members)

To download this full book, simply select the format you desire below

